ESIRIPPU AUKI

Postimuseo
Suomen pelimuseo
Rupriikki

Opas yhteisölähtöiseen yleisötyöhön museoissa

SISÄLLYS

1. Esirippu auki! – uusia avauksia yhteisölähtöiseen museotyöhön 1
2. Museot ja yhteisöt tasavertaisina toimijoina 3
3. Yhteisölähtöisen draaman lähtökohtia 4
4. Yhteisöllisen oppimisen paikkoja 6
5. Työskentelyn vaiheet 7
   - 5.1 Suunnittelu ja esikartoitus 7
   - 5.2 Aloitustapaaminen ryhmän edustajan tai ohjaajan kanssa 12
   - 5.3 Aineistoista ideoiksi 13
   - 5.4 Museotyöntekijä valvoo ja ohjaa 15
   - 5.5 Esityspäivä 17
   - 5.6 Palaute 19
6. Yhteisölähtöisen työskentelyn roolit ja huomioitavat asiat 20

Lähteet 21

Postimuseo
ISBN 978-952-5249-45-3 | verkkojulkaisu

Tekijät

Opaskirjan teksti: Olli Nordling
Hanketyöryhmä: Olli Nordling, Niklas Nylund, Outi Penninkangas

Taitto: Alasin Media Oy, Manu Pärssinen
Valokuvat: Olli Nordling

Museovirasto, Innovatiiviset hankkeet

© kirjoittajat

POSTIMUSEO VAPRIIKKI MEDIAMUSEO RUPRIIKKI VAPRIIKKI SUOMEN PELIMUSEO TAMPERE

TAMPEREEN TAIDE-KASVATUS PIR KAN MAAN TANSSIN KESKUS ahjola

1. ESIRIPPU AUKI! –HANKE: UUSIA AVAUKSIA YHTEISÖLÄHTÖISEEN MUSEOTYÖHÖN

Postimuseo, Suomen pelimuseo ja Mediamuseo Rupriikki käynnistivät tammikuussa 2022 Esirippu auki! –hankkeen. Tavoitteena oli löytää uudenlaisia tapoja erilaisten yleisöjen ja yhteisöjen osallistamiseen museotyössä. Hankkeessa museot antoivat aineistojaan yhteisöjen käyttöön ja taiteellisen työskentelyn taustamateriaaleiksi. Tuloksena valmistui kolme erilaista esittävän taiteen esitystä, jotka tuottivat yhteisötanssiryhmä Vapaavarsi, taideverstas Wärjäämö ja Wivi Lönnin koulun 8E –musiikkiluokka. Toukokuussa 2022 ne esitettiin yleisölle museokeskus Vapriikissa Tampereella osana Museoiden yön ohjelmaa.

Esirippu auki! –hanke toteutettiin Suomen pelimuseon, Rupriikin ja Postimuseon yhteistyönä. Museot ovat tiivistämässä yhteistyötään ”MuseoX–kohti viestinnän, pelin, postin ja digitaalisen elämän museota” –hankkeessa, joka tähtää valtakunnalliseen vastuumuseon tehtävään näiden teemojen parissa. Yhteisöjen taustatoimijoina hankkeeseen osallistuivat Pirkanmaan tanssin keskus, Tampereen taidekasvatus ry, Ahjolan kansalaisopisto, Konkarit – ikäihmisten museopalvelut sekä Tampereen kaupunki. Hankkeessa konsultoitiin myös Työväenmuseo Werstasta. Hanke sai Museoviraston Museoiden innovatiiviset hankkeet –avustusta.

Yhteistyö museoiden ja yhteisöjen välillä osoittautui hyödylliseksi ja innostavaksi kaikille hankkeeseen osallistuneille. Työskentelyssä oli vahva pedagoginen ote ja oppimista tapahtui niin yhteisöjen sisällä kuin museoissakin. Hankkeen edetessä huomattiin myös se, että yhteisölähtöinen, luova ja taiteellinen työskentely sopii erinomaisesti yhteisöjen kanssa toimimiseen. Yhteisöt kokivat, että yhteistyö museon kanssa toi uusia näkökulmia elämään ja antoi toimivan väylän itsensä ilmaisemiseen.

Tämä opas käy läpi yhteisöllisen työskentelyn ja yhteisölähtöisen museotyöskentelyn toimintaperiaatteita käytännön tasolla ja vaihe vaiheelta. Esirippu auki! –hankkeessa keskityttiin erityisesti esittävän taiteen kehyksessä tapahtuvaan toimintaan. Ainakin osaa oppaan ohjeista voinee kuitenkin soveltaa myös muunlaisen toiminnan järjestämiseen.

Opas esittelee hyviä käytäntöjä, tekemisen tapoja, yhteisöjen kanssa toimimiseen liittyviä haasteita sekä muita huomioitavia asioista, joista on apua yhteisöllisen toiminnan suunnittelussa. Täysin kattavaa ohjetta opas ei tarjoa, sillä museot ja yhteisöt ovat erilaisia ja niillä on erilaiset tarpeet. Ohjeita soveltamalla yhteisölähtöisen museodraaman tekemisen pitäisi kuitenkin onnistua keneltä tahansa museo– ja kulttuurialan toimijalta.

Oppaassa esitetyn työskentelyn lähtökohdan muodostaa yhteisöpedagoginen toiminta, jota on Suomessa sovellettu lähinnä nuorisotyön alalla.[1] Toiminnassa on sovellettu myös mm. dialogipedagogiikan[2] ja kriittisen pedagogiikan[3] periaatteita erilaisin painotuksin. Tämä opas ei esitä yhtenäistä teoreettista kehystä, vaan tarjoaa ohjeita ja vinkkejä toiminnan järjestämiseen käytännön tasolla. Toivomme, että museo– ja kulttuurialan toimijat tarttuvat tähän haasteeseen ja toivotamme onnea sekä antoisia kokemuksia yhteisölähtöisen toiminnan parissa!

1 Kauhanen 2011 ja Humak 2012.
2 Ks. esim. Sarja 2008.
3 Yhteislähtöisen draamatoiminnan yhtenä lähtökohtana on kriittisen pedagogiikan tavoite edistää tasa–arvoa, rohkaista aistien, tunteiden ja järjen itsenäiseen käyttöön sekä antaa ääni niille, joilla sellaista ei välttämättä ole. Toiminnan perustana on oppijan ja oppilaan välinen dialogi sekä oppijoiden aktiivisuus. Lisää kriittisestä pedagogiikasta esim. Freire 2016, Giroux 2011 ja Suoranta 2010.

Yhteisötanssiryhmä Vapaavarsi on Tampereella toimiva tanssiryhmä yli 60-vuotiaille tanssijoille. Yhteisötanssi on kaikille sopiva tanssin muoto, jossa lähtökohtana toimii ryhmän jäsenten persoonallinen ilmaisu ja oma liike. Tanssiryhmän vetäjänä toimi Pirkanmaan Tanssin Keskuksen taiteilijajäsen, yhteisötanssitaiteilija ***Marjo Hämäläinen****.*

Taideverstas Wärjäämö on Tampereen kaupungin kehitysvammaisille henkilöille suunnattu taiteen tekemiseen keskittyvä toimintakeskus. Toiminnan lähtökohtia ovat tasavertaisuus, avoimuus, rehellisyys ja hauskanpito. Projektissa Wärjäämön toimintaa ohjasi taidekasvattaja ja teatteri-ilmaisun ohjaaja ***Jarmo Skön****.*

Wivi Lönnin koulu on Tampereella sijaitseva yhtenäiskoulu. Yhteisölliseen toimintaan koulusta osallistui musiikkiluokka 8E, jossa taitoa ja intoa uuden musiikin tekemiseen oli runsaasti. Luokan toimintaa ohjasi musiikinopettaja ja säveltäjä ***Tomi Pelli****.*

2. MUSEOT JA YHTEISÖT TASAVERTAISINA TOIMIJOINA

Yhteisöjen osallistamista työhön ja toimintaan on tehty suomalaisissa museoissa pitkään. Yhteistyöverkostot, erilaiset tausta- ja tukiyhteisöt sekä vapaaehtoistoiminta eri muodoissaan ovat arkea nykypäivän suomalaisissa museoissa. Museotyöhön osallistuvilla yhteisöillä ja niiden jäsenillä on usein henkilökohtainen side museoon ja he kokevat museon aihepiirin omakseen. Yleensä yhteisöjen ja sidosryhmien suorittama museotyö on luonteeltaan avustavaa ja museoammattilaisten ohjauksessa tapahtuvaa.

Luotettavat ja vakiintuneet sidosryhmät ovat museoiden näkökulmasta arvokkaita. Vakiintuneen yhteistyön kääntöpuolena on kuitenkin se, että yksittäinen yhteisö tavoittaa toiminnallaan vain rajatun ihmisjoukon. Monipuolisempaa toimintaa ja uusia asiakaskuntia tavoittelevan museon olisikin syytä miettiä, miten yhteisölähtöistä toimintaa voisi entisestään laajentaa. Uusien yhteistyötahojen etsiminen ja osallistaminen on kuitenkin usein haasteelliselta ja vie aikaa. Esirippu auki -hankkeessa haluttiin kokeilla mallia, jossa yhteistyön käynnistämiseen ja sen ylläpitämiseen kuluva panos pysyy kohtuullisena. Samalla yhteistyön haluttiin olevan mielekästä ja hyödyllistä kaikille siihen osallistuville.

Erilaisten yhteisöjen houkutteleminen mukaan museotyöhön kannattaa. Oman yhteistyöverkoston laajentaminen auttaa monipuolistamaan museon toimintaa, palveluita ja asiakaskuntaa. Se voi myös rikastaa museon tuottamia sisältöjä tai synnyttää uudenlaisia museotyön muotoja. Yhteisöjä tukemalla ja osallistamalla museo edistää tasa-arvoa, saavutettavuutta ja inklusiivisuutta sekä sosiaalista vastuullisuutta.

Myös museon kanssa toimiva yhteisö hyötyy yhteistyöstä. Se voi saada museolta resursseja, aineistoja, työkaluja sekä tavoitteita ja tukea niiden saavuttamiseen. Yhteisö saa myös näkyvyyttä, mikä voi houkutella uusia jäseniä sen toimintaan. Lisäksi yhteisöjen tukeminen on tärkeää yksilön näkökulmasta, sillä yhteisöissä toimimisella on suuri merkitys identiteetin ja hyvinvoinnin kannalta. Yhteistyö tarjoaa mahdollisuuksia uuden oppimiselle niin museossa kuin yhteisön sisälläkin.

Esirippu auki! -hankkeen perustan muodosti ajatus yhteisöstä tasa-arvoisena toimijana museon kanssa. Yhteisölähtöisyys tarkoitti käytännössä sitä, että hankkeeseen osallistuneille yhteisöille annettiin mahdollisimman vapaat kädet työskennellä ja ilmaista itseään. Samalla museon rooli toimintaa tukevana ja sen mahdollistavana tahona korostui. Luovuttaessaan aineistoja yhteisöjen käyttöön, museo antoi vapaat kädet niiden tulkitsemiseen ja syntyneiden tulkintojen julkiseen esittämiseen. Näin tekemällä tavoiteltiin tilannetta, jossa tutut museoaineistot saivat uusia ja yllättäviä merkityksiä ilman museoalan tai historian ammattilaisten ohjausta. Samalla tuettiin yhteisöjen toimintaa ja tarjottiin näille alusta oman ilmaisunsa julkiseen esittämiseen.

Museolta yhteisölähtöinen työskentely vaatii ennakkoluulottomuutta sekä uskallusta luovuttaa aineistoja ulkopuolisten tulkittaviksi. Se vaatii luottamusta yhteisöjen kykyyn toimia sovitusti ja aikataulun mukaisesti. Museon on pystyttävä takaamaan saavutettava ja turvallinen toimintaympäristö, jossa kaikkien on hyvä työskennellä yhteisen tavoitteen eteen. Erityisen tärkeää on luoda suhde, jossa vuoropuhelu kumppanien välillä on välitöntä ja toimivaa.

Tasa-arvoon tähtäävä toiminta edellyttää myös museoiden ja yhteisöjen välisen suhteen arviointia. Yhteisölähtöinen työskentely kannustaa pohtimaan museotoiminnan valtasuhteita sekä

kysymään perustavanlaatuisia ja vaikeitakin kysymyksiä. Mitä museot voivat tehdä toimiakseen avoimesti ja osallistavasti? Kenellä on oikeus tulkita museoaineistoja ja historiaa? Kuka saa tulla kuulluksi ja nähdyksi? Vastaukset eivät aina ole yksiselitteisiä, mutta kysymysten tuleminen näkyväksi on itsessään arvokas ja tärkeä asia.

3. YHTEISÖLÄHTÖISEN DRAAMAN LÄHTÖKOHTIA

Taide- ja kulttuurielämysten merkitys ihmisten hyvinvoinnin kannalta on laajalti tunnustettu asia, jonka eteen on Suomessa tehty pitkäjänteistä ja tavoitteellista työtä.[4] Museoiden ja taidelaitosten rooli on tässä työssä keskeinen, vaikka niiden suhde yleisöön ei aina ole ongelmaton. Esimerkiksi museoalan kestokysymyksiä on, miten museoista saadaan tehtyä mielenkiintoisia ja relevantteja erilaisille yleisöille. Yhtä tärkeää on kysyä, ovatko museot saavutettavia? Entä miten yleisö saadaan aktiiviseen vuorovaikutukseen kulttuuriperinnön kanssa?

Esirippu auki! -hankkeessa toiminnan muodoksi valikoitui draama, sillä taiteelliseen ilmaisuun nojaava työskentely koettiin toimivaksi tavaksi saada yhteisöt kiinnostumaan historiasta. Ajatuksena oli, että taiteellisen työskentelyn kautta ihminen muodostaa suhteen museoaineistoihin hyvin henkilökohtaisella tasolla. Samalla se altistaa aineistot jatkuville ja luoville uudelleentulkinnoille.

Taiteellisen esityksen työstäminen edistää toimintaan osallistuvien luovuutta, vahvistaa henkilökohtaista suhdetta historiaan ja opettaa uusia näkökulmia sekä esiintymisessä ja ryhmätyöskentelyssä vaadittavia taitoja. Teoksen suunnittelu, harjoittelu ja esittäminen muodostavat kokonaisuuden, jossa kaikilla on mahdollisuus oppia uutta sekä edistää hyvinvointiaan. Esityksen valmistelu on konkreettinen päämäärä, joka motivoi ja tukee yhteisön työskentelyä. Ylipäätään on tärkeää, että museon tukeman draamatoiminnan tavoitteet tukevat yhteisön omia tavoitteita mahdollisimman hyvin.

Museon näkökulmasta yhteisölähtöinen museodraama näyttäytyy yhtenä yleisötyön muotona. Siinä museo haastaa valitsemaansa sidosryhmän taiteelliseen, luovaan ja tavoitteelliseen työskentelyyn. Käytännössä tässä oppaassa kuvattu toiminta yhdistää museoiden yleisö-, opetus- ja kokoelmatyötä toisiinsa monilla limittäisillä tavoilla. Se esimerkiksi auttaa rikastamaan kokoelmiin liittyviä tietoja ja avaa kokoelmia erilaisten yleisöjen käyttöön. Samalla se altistaa kokoelmat uusille katseille ja tulkinnoille. Työskentelyn keskiössä on vahva pedagoginen ote, joka on läsnä toiminnan jokaisessa vaiheessa.

Oppaassa kuvatussa draamatoiminnassa on kyse merkitysten ja merkityksellisyyden monitasoisesta tuottamisesta museoaineistojen kautta. Museoesineet ja -aineistot näyttäytyvät tällöin sarjana erilaisia, ajassa ja tulkinnoissa eläviä prosesseja.[5] Aineistot ja yhteisön niistä tekemät tulkinnat ovat syntyvän esityksen lähtökohta. Syntyneet tulkinnat eivät välttämättä ole tasaveroisia historian tai kulttuuriperinnön asiantuntijan tekemien tulkin-

4 Ks. esim. Isotalo 2012.

5 Vrt. Svinhufvud 2000, 43.

Wärjäämöläisiä työstämässä esitystään taidekasvattaja Jarmo Skönin ohjaamana.

tojen kanssa, mutta ne täydentävät ja rikastavat olemassa olevaa tietoa. Ne tarjoavat uusia ja yllättäviä näkökulmia menneeseen sekä välittävät samalla nykypäivän arvoja, merkityksiä ja tekijöidensä maailmankatsomusta.

Esittävän taiteen ja dramatisoinnin tekeminen on yleensä ryhmätyötä. Yhteisöltä taiteellinen työskentely edellyttää innostusta ja mielenkiintoa kulttuuriperintöä sekä kohteena olevia aineistoja kohtaan. Käytännössä esitysten työstäminen ja ryhmän ohjaaminen vaatii kuitenkin ammattitaitoa, jota museoilta ei välttämättä löydy. Esirippu auki! -hankkeessa haaste ratkaistiin tarjoamalla yhteisöille resursseja ohjaustyön toteuttamiseen. Kullekin valmistuvalle esitykselle löytyi yhteisön parissa valmiiksi työskentelevä ohjaaja, jonka toimintaa museo rahoitti ja tuki kohtuullisella palkkiolla.

Museon, ohjaajan ja yhteisön välisen suhteen ja roolien tulisi olla etukäteen määriteltyjä. Esirippu auki! -hankkeessa roolit jaettiin siten, että toimintaan osallistuneilla yhteisöillä oli mahdollisimman suuri vapaus päättää draaman valmistumiseen liittyvistä seikoista. Kukin yhteisö päätti itse, millaisen teoksen he halusivat tuottaa, miten he järjestivät oman työskentelynsä ja mistä lähtökohdista he tulkitsivat aineistojaan. Museon pääasiallisena tehtävänä taas oli mahdollistaa ja tukea yhteisöjen toimintaa tarjoamalla mm. tietoa ja resursseja sekä tilan valmiiden teosten esittämiseen.

4. YHTEISÖLLISEN OPPIMISEN PAIKKOJA

Museot ovat historiallisen tiedon säilyttäjiä ja välittäjiä. Museoissa tapahtuva opetus- ja yleisötyö on näiden tietojen ja taitojen välittämistä yleisöille. Tavat joilla välittäminen tapahtuu pohjautuvat museon tavoitteisiin sekä ammattilaisten tulkintoihin historiasta ja museoaineistoista. Ammattilaisten tekemät tulkinnat historiasta eivät kuitenkaan ole ainoita mahdollisia. Tuttukin aineisto näyttää erilaiselta, kun sitä tarkastelee uusien silmien läpi.

Yhteisölähtöisen työskentelyn ideana on altistaa museoaineistot uusille katseille ja tulkinnoille. Lähtökohtana on ajatus siitä, että asiantuntijuuden ja koulutustaustan lisäksi tulkintoihin vaikuttavat muutkin asiat, kuten esimerkiksi tulkitsijan kulttuurinen, sosiaalinen tai etninen tausta. Uudenlaiset tulkinnat ovat tärkeitä myös siksi, että niiden tekeminen ja esittäminen luo oppimisen paikkoja paitsi uusille tulkitsijoille, myös museoammattilaisille ja museoiden yleisöille.

Esirippu auki! -hankkeessa käynnistetyn toiminnan perustana oli dialogipedagogiikkaa mukaillen yhteisön ja museon välillä käytävä dialogi, jonka tarkoituksena on vaiheittainen jaetun ymmärryksen luominen.[6] Yhteisölähtöisessä museodraamassa museon ja yhteisön välinen dialogi on paitsi sanallista, myös museoaineistojen tulkintaan ja museoaineistojen kanssa käytävään ”keskusteluun” liittyvää. Dialogisuus antaa yhteisölle valmiuksia toimia museoaineistojen ja kulttuuriperinnön tulkitsijana sekä ajallisten merkitysten rakentajana omista lähtökohdistaan käsin. Taustalla on museologinen ajatus siitä, että kulttuuriperinnön tulkitsemisen auttaa ihmisiä löytämään ajan jälkiä nykypäivän todellisuudesta, jäsentämään nykyisyyttä sekä ottamaan vastuuta tämän päivän yhteiskunnassa toimimisesta.[7]

Yhteisöissä tai ryhmissä tapahtuva historiallisten aineistojen tulkinta on kollektiivista ajatustyötä, jossa yksilöiden omat käsitykset menneestä ja kokemukset nykypäivästä auttavat muodostamaan tulkintoja historiasta. Aineistojen tulkitseminen auttaa myös kehittämään yksilön valmiuksia historian käsittelyyn. Yhteisöllisen työskentelyn etuna on, ettei yksittäinen tulkitsija jää ajatustensa kanssa yksin. Osallistujilla on mahdollisuus keskustella ja arvioida omia ajatuksiaan muiden kanssa.

Tiedollisen oppimisen lisäksi yhteisölähtöinen toiminta kehittää myös erilaisia taitoja. Työskentely yhteisen tavoitteen eteen tukee ryhmässä ja ryhmänä toimimista. Taiteellinen työskentely pakottaa jäsentämään ajatuksia edelleen ja siirtämään ne valitun ilmaisutavan muotoon. Valmiin esityksen muodosta riippuen työskentely edistääkin myös ilmaisu- ja vuorovaikutustaitojen sekä julkisessa esiintymisessä tarvittavien taitojen oppimista. Oppiminen voi liittyä myös esityksen suunnittelussa tai tuottamisessa tarvittaviin taitoihin. Yleisellä tasolla yhteisöllinen toiminta edesauttaa ihmisenä ja yhteiskunnan jäsenenä toimimista. Tämä edistää sosiaalista hyvinvointia, osallisuutta ja tasa-arvoa.

Myös museot voivat oppia yhteisöllisestä toiminnasta paljon. Uudet historiasta tehdyt tulkinnat rikastavat museoaineistoja ja avartavat käsitystä siitä, miten yleisö ymmärtää ja tarkastelee historiaa. Yhteisöissä työskentely auttaa ymmärtämään erilaisia ihmisiä hyvin henkilökohtaisella tasolla ja huomioimaan erilaisia tarpeita esimerkiksi yleisötyötä tehtäessä. Tämä edistää jatkossa tehtävän museotyön suunnittelua ja toteuttamista. Lisäksi yhteisöllinen toiminta luo uusia verkostoja ja edistää yhteistyötä tulevaisuudessa.

6 Sarja 2008, s.113.
7 Vilkuna 2008, s. 56.

5. TYÖSKENTELYN VAIHEET

Tässä kappaleessa käymme läpi yhteisölähtöisen draamatyöskentelyn vaiheita kohta kohdalta. Oppaassa esitetty toimintamalli pohjautuu Esirippu auki! –hankkeessa toteutuneeseen työskentelyyn ja siitä saatuihin kokemuksiin. Kappaleessa kerromme omista kokemuksistamme käsin, millaisia asioita ja käytäntöjä yhteisöjen kanssa toimimisessa kannattaa huomioida ja millaisia haasteita työskentelyssä saattaa tulla vastaan. Mikäli mahdollista, pyrimme myös esittämään ratkaisuja näihin haasteisiin.

5.1 Suunnittelu ja esikartoitus

aineistot, ryhmät ja alustava aikataulu, budjetti

Ennen varsinaisen työskentelyn aloittamista on tärkeää muodostaa käsitys siitä, millaisia yhteisöjä toiminnalla halutaan tavoitella. Esirippu auki! –hanke osoitti, että yhteisöllinen lähestymistapa toimii erinomaisesti erilaisten ryhmien kanssa. Valintoja tehdessä kannattaa muistaa, että yhteisöjen tarvitsema tuki ja mahdolliset erityistarpeet vaihtelevat ryhmäkohtaisesti. Huomiota kannattaa kiinnittää myös siihen, halutaanko toimintaan osallistaa entuudestaan tuttuja sidosryhmiä vai etsiä kokonaan uusia kumppaneita. Käytännössä mahdollisia yhteistyötahoja kannattaa listata useita ja valita näistä lopuksi sopivimmalta tuntuva kumppani. Tämän ollessa estynyt, on listalta helppo kontaktoida jokin toinen potentiaalinen yhteisö.

Vaihtoehtoinen tapa yhteisöjen kartoittamiseen on miettiä, minkälaista esitystä ryhmän kanssa halutaan lähteä tuottamaan. Esimerkiksi tanssin parissa työskentelevällä yhteisöllä on erilaiset valmiudet toimia kuin teatteri- tai musiikkiharrastajilla. Esityksen lopulliseen muotoon ei kuitenkaan kannata vielä tässä vaiheessa lukkiutua. Tarkoituksena on, että yhteisön omat ideat ja mielenkiinnon kohteet määrittelevät lopullisen esityksen muodon.

Alun perin Esirippu auki! –hankkeessa hahmoteltiin Olympos–postipeliin pohjautuvan kuorolauluteoksen valmistamista. Kun yhteistyötaho löytyi, ajatus kuorolaulusta jalostui kokonaisen musikaalisen teoksen säveltämiseksi. Syntyi Kirjeitä Olympokselta –teos, joka on tiettävästi maailman ensimmäinen postipelille sävelletty soundtrack.

Yhteisöjen kartoittamisessa kannattaa hyödyntää kollegoja ja olemassa olevia verkostoja. Saman kaupungin tai lähialueen museoilla ja kulttuuritoimijoilla on varmasti kontakteja erilaisiin yhteisöihin ja niissä toimiviin henkilöihin, joita yhteistyö voi kiinnostaa. Kysyminen kannattaa, sillä yhteisöt, joilla on aikaisempaa kokemusta museoiden kanssa toimimisesta, ovat todennäköisesti innostuneita tekemään yhteistyötä uuden kumppanin kanssa. Hyviä yhteistyötahoja ovat ainakin työväen- ja kansanopistot, yhdistykset, säätiöt, yksittäiset harrastusohjaajat, harrastusporukat ja oppilaitosten opettajat.

Esirippu auki! –hankkeessa kontaktoitiin oppilaitoksia, kulttuuritoimijoita, kuoroja ja yksi tanssiryhmä, joiden joukosta yhteistyötahot lopulta löytyivät. Yhteisöjä kannattaa lähestyä avoimin mielin, sillä innostusta saattaa löytyä yllättävistäkin paikoista.

Yhteisön valintaan vaikuttaa myös käytettävissä oleva aineisto. Projektin alussa onkin syytä kartoittaa, millaisia materiaaleja ryhmän käyttöön voidaan tarjota. Hanketta koordinoivan museotyöntekijän tehtävänä on tunnistaa sopivat aineistokokonaisuudet ja paketoida ne helposti hallittavaan muotoon. Vaihtoehtoisesti, mikäli aineistot ja

aikataulut sallivat, voi ryhmille myös antaa tehtäväksi valita mielenkiintoisia aineistoja itsenäisesti. Oli työskentelytapa kumpi tahansa, kannattaa aineistot paketoida etukäteen. Se helpottaa aineistojen käsittelyä ja esittelyä yhteisölle. Lopullista rajausta ei kannata vielä tässä vaiheessa tehdä, sillä käytettävästä aineistosta ja sen painotuksista voidaan sopia ryhmän kanssa myöhemminkin.

ESIMERKKEJÄ AINEISTOISTA

Valokuvat, kirjeet, ääninauhat tai esineet vaativat omanlaistaan työstämistä ja tekniikkaa. On tärkeää, että yhteisöllä on valmiudet ja mahdollisuudet aineistoihin tutustumiseen helposti. Kokoelmista onkin kannattavaa poimia selkeärajainen kokonaisuus, joka on luovutettavissa käyttöön suhteellisen helposti. Huomioi, että digitaalinen aineisto on usein helpommin käytettävissä ja liikuteltavissa kuin fyysinen materiaali.

Esirippu auki! -hankkeessa käytetyt aineistot

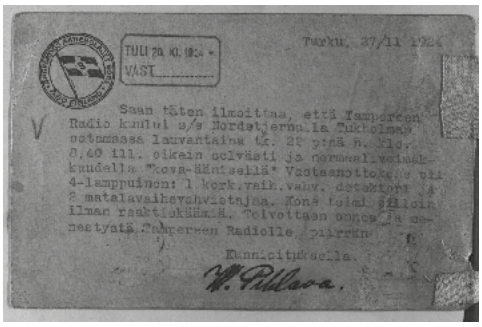

Tampereen radiolle 1924 tullut kuuntelijakirje. Vapriikin kuva-arkisto.

Villensaunan kahvila-ravintolan orkesteri oli Suomen ensimmäinen radio-orkesteri. Vapriikin kuva-arkisto.

Tampereen radioyhdistyksen aineistot (Rupriikki)

Tampereen radioyhdistys oli vuonna 1923 perustettu yhdistys, joka järjesti ja ylläpiti radiolähetystoimintaa Tampereella. Yhdistyksellä oli omia radioasemia ja se lähetti säännöllistä yleisradio-ohjelmaa Tamperetta laajemmalla kuuluvuusalueella. Yhdistyksen valokuvat ja ohjelmistot innoittivat yhteisötanssiryhmä Vapaavarren Huomio, huomio, 3NB Tampere. Seuraa tanssiesitys. -tanssiteosta.

Punk-kirjeet ja fanzinet
(Postimuseo)

Taideverstas Wärjäämö tutustui Postimuseon antamiin 1970- ja 80-lukujen punk-kirjeisiin ja -lehtiin sekä fanzine-julkaisuihin. Joukossa oli mm. punkkariksi tunnustautuvan *Arto Nybergin* vanhaa kirjeenvaihtoa. Aineistot ja musiikki auttoivat tutustumista punk-kulttuuriin, jonka varaan rakentui Anarkistipostia-performanssi.

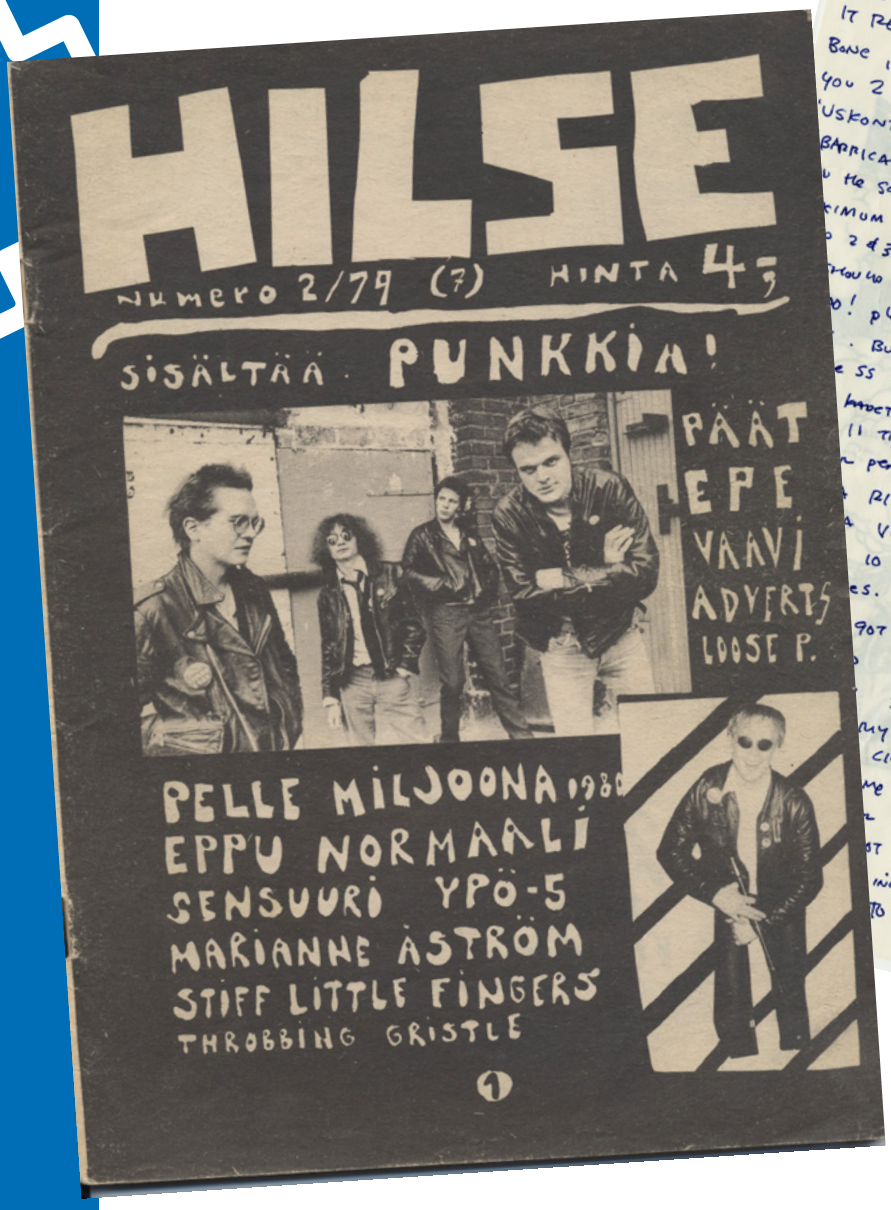

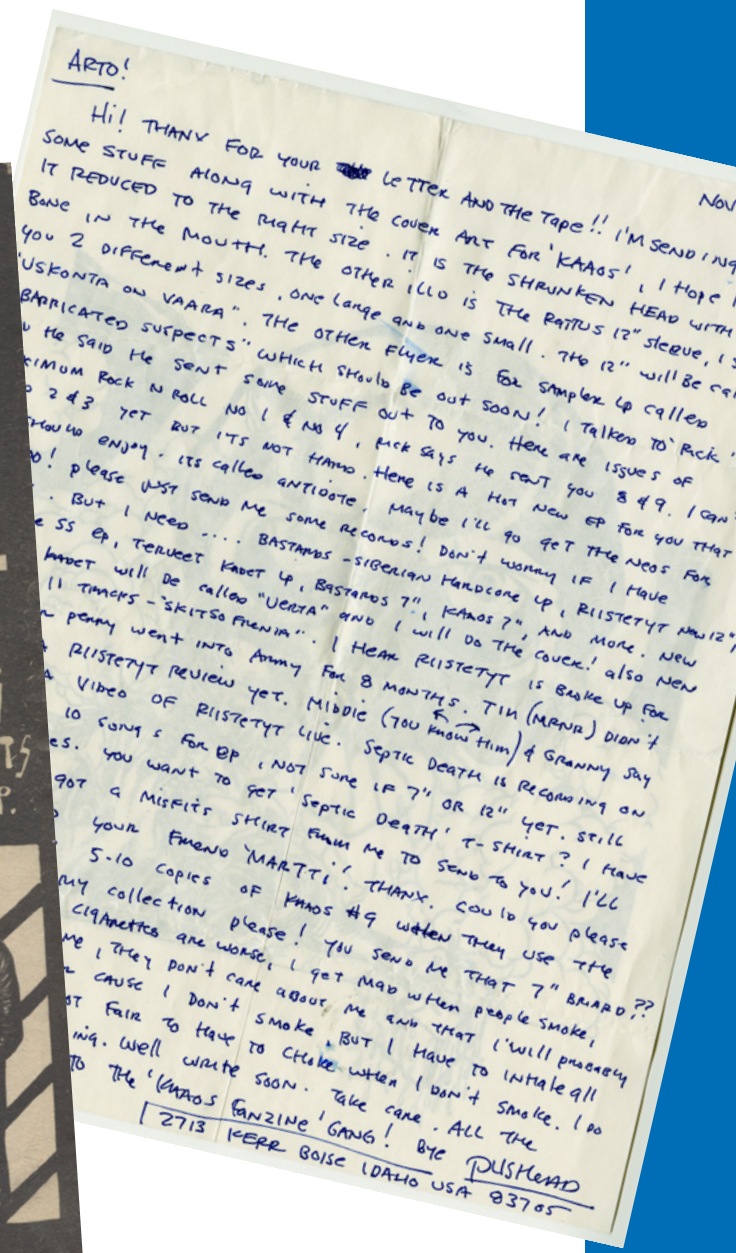

Vuosina 1977–1980 julkaistu Hilse oli Suomen ensimmäinen merkittävä Punk-julkaisu.

Toimittaja Arto Nyberg on säästänyt punk-kirjeenvaihtoaan 1980-luvulta. Arto Nybergin Yksityiskokoelma.

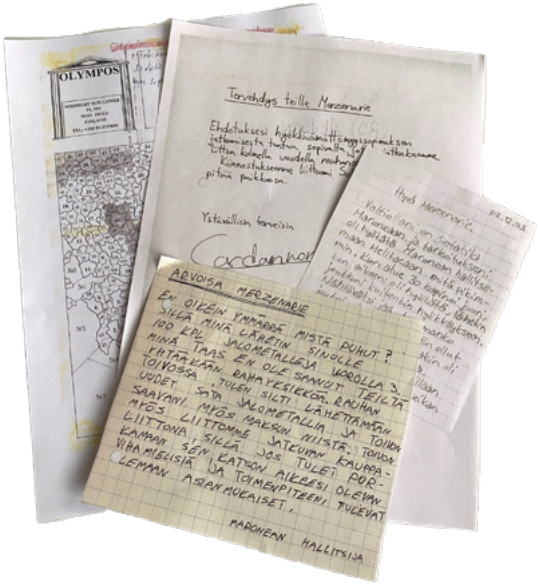

Olympos-postipeli (Suomen pelimuseo)

Olympos oli Suomessa vuonna 1992 alkanut peli, jota pelattiin postin välityksellä. Peli sijoittuu antiikin kreikkaan ja se kannustaa pelaajia eläytymään kreikkalaisen kaupunkivaltion johtajan rooliin. Esirippu auki! -hankkeessa materiaaleina käytettiin pelistä säilynyttä pelaajien välistä kirjeenvaihtoa, karttoja se pelilomakkeita.

Kirjeet ja kartat olivat oleellinen osa Olympos-postipeliä. Tampereen historiallisten museoiden kokoelmat.

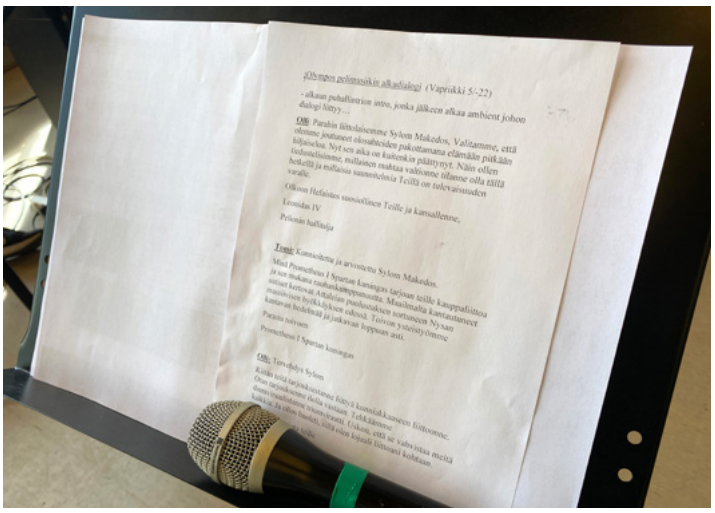

Postipelin aineistot jalostuivat osaksi valmistuvaa teosta.

Tuotannon aikataulu ja budjetti kannattaa hahmotella alustavasti jo tässä vaiheessa projektia. Selvillä tulisi olla, kuinka paljon rahaa ja resursseja museo voi käyttää ja miten ne voidaan kohdentaa. Työskentelyn reunaehtojen tunnistaminen helpottaa ryhmien kontaktointia ja hankkeesta keskustelemista. Yhteisöjenkin on helpompi lähteä mukaan hankkeeseen, kun niillä on käsitys toiminnan laajuudesta ja rajoituksista.

Esikartoituksen valmistuttua työskentelyä koordinoiva museotyöntekijä ottaa yhteyttä valitsemaansa yhteisöön ja kysyy tätä mukaan. Ennen kontaktointia kannattaa vielä pohtia, millä tavalla yhteistyö museon kanssa voi tukea valitun yhteisön omaa toimintaa tai tavoitteita. Ymmärrys yhteisön toiminnasta ja mahdolliset yhtenäiset päämäärät tekevät osallistumisesta ja yhteistyöstä helpompaa. Vastaavasti museon käytössä olevista resursseista kannattaa mainita jo tässä vaiheessa. Käytännössä yhteydenotto kannattaa tehdä niin, että museo kontaktoi yhteisön toimintaa ohjaavan henkilö. Kun vastaus yhteistyöehdotukseen saapuu, on se toivottavasti myönteinen.

Muista kontaktoida valitsemasi yhteisö mahdollisimman varhaisessa vaiheessa, jotta sen piirissä toimivilla on mahdollisuus tutustua ja sitoutua projektiin.

ESIKARTOITUKSEN VAIHEET

1. KARTOITA POTENTIAALISET KUMPPANIT
2. KARTOITA KÄYTÖSSÄ OLEVAT AINEISTOT
3. LAADI ALUSTAVA AIKATAULU JA BUDJETTI
4. KONTAKTOI VALITSEMASI YHTEISÖ

Aikataulu ja budjetti

Hankeaikataulun suunnittelu on aina hankalaa. Aikataulu ei saa olla liian tiukka, jotta yhteisöillä on aikaa työstää esitystään valmiiksi. Liian pitkäksi venyvä aikataulu voi taas johtaa työskentelyn jähmettymiseen ja innostuksen lopahtamiseen. Työskentelyn määrän pitäisi siis olla yhteneväinen valmistuvan esityksen kokoon ja pituuteen nähden. Koska yhteisö tuskin pystyy sitoutumaan työskentelyyn täysipäiväisesti, kannattaa harjoituskertojen määrästä ja aikataulusta keskustella ohjaajan kanssa jo tässä vaiheessa. Oleellista on, että aikataulu on realistinen ja, että kaikki mukana olijat sitoutuvat noudattamaan sitä.

Budjetissa tulee huomioida tietyt perusasiat, kuten palkkiot ryhmänohjaajalle sekä muille yhteisön jäsenille. Koska ryhmänohjaajalla on vetovastuu oman ryhmänsä työskentelyn vetämisestä, on perusteltua mitoittaa hänen palkkiotaan muuta ryhmää suuremmaksi. Varsinkin jos ohjaaja työskentelee ammattimaisesti, kuuluu hänen saada kohtuullinen palkkio työstään. Muun yhteisön toiminta on yleensä vapaaehtoista tai harrastustoimintaan vertautuvaa. Tällöin yhteisöä voi palkita esimerkiksi tarjoiluilla, matkakulujen kattamisella, vapaalipuilla museoon tai vaikkapa museokorteilla. Rahaa kannattaa varata myös erilaisten tekniikka- ja rekvisiittakulujen kattamiseen. Esitykseen voi liittyä muitakin kuluja, jotka kannattaa pyrkiä ennakoimaan mahdollisimman hyvin.

Esirippu auki! -hankkeessa ryhmät tuottivat n. 15 minuutin mittaisia esityksiä. Kullakin ryhmällä oli tähän aikaa noin neljä kuukautta. Hankkeen loppupuolella käydyissä palautekeskusteluissa kävi ilmi, että aikataulua pidettiin tiukkana, mutta toisaalta kiire myös motivoi ja auttoi pitämään ryhmätyöskentelyn fokuksen esityksen valmistumisessa.

HUOMIOITAVAT KUSTANNUKSET

VÄHIMMÄISKUSTANNUKSET	MAHDOLLISET LISÄKUSTANNUKSET
Ohjaajan palkkio	Tilakulut
Yhteisön palkitsemiseen liittyvät kulut	Matkustuskulut
Tekniikkakulut	Teosto-maksut
Rekvisiittakulut	Striimauskulut

5.2 Aloitustapaaminen ryhmän edustajan tai ohjaajan kanssa

työskentelyn suunnittelu, sopimukset

Kun yhteisö tai sen ohjaaja vastaa museon yhteydenottoon myöntävästi, voidaan järjestää ensimmäinen tapaaminen. Tapaamisen tarkoituksena on käydä läpi yhteistyötä ja sen tavoitteita yksityiskohtaisemmin. Alkutapaamisessa yhteisö ja museo saavat lisätietoa toisistaan ja sopivat alustavasti aikatauluista, käytännöistä, tavoitteista ja käytössä olevista resursseista. Ideana on, että tapaamisen jälkeen yhteisö ja museo kykenevät päättämään, onko esityksen toteuttaminen yhdessä mahdollista ja aletaanko sitä työstämään.

Alkutapaamisen osalta voi olla järkevää kutsua paikalle vain yhteisön toiminnasta vastaava ohjaaja ja yhteisön toiminnan kannalta oleellisimmat henkilöt, kuten puheenjohtaja, oppilaitoksen edustaja tai toiminnanjohtaja. Minimissään tapaamisessa tulisi olla paikalla museon edustaja ja yhteisön ohjaaja. Päämääränä on välittää paikalla olijoille tarpeeksi paljon tietoa, jotta nämä pystyvät esittämään idean yhteisönsä jäsenille. Palaveriin osallistuville kannattaa näyttää tai antaa työskentelyssä käytettäviä aineistoja mukaansa. Havainnollinen materiaali konkretisoi, mistä esityksen tuottamisessa on kysymys. Yhteisön edustajalla on myös oltava mahdollisuus esittää kysymyksiä ja kertoa omista yhteistyöhön liittyvistä tavoitteistaan.

On täysin mahdollista ja jopa todennäköistä, että ohjaaja ja tämän yhteisö on tehnyt päätöksen hankkeeseen osallistumisesta jo ennen ensimmäistä tapaamista. Hankkeen yksityiskohdista kertominen yhteisölle kannattaa tässäkin tilanteessa jättää ryhmänohjaajan tai kontaktihenkilön vastuulle.

Tapaamisen jälkeen yhteisöllä on jonkin verran aikaa päättää, haluaako se aloittaa yhteistyön museon kanssa. Käytännössä mukaan lähteminen tai halu jättäytyä yhteistyöstä pois selvinnee jo tapaamisen aikana. Kun yhteisö ilmoittaa lähtevänsä yhteistyöhön mukaan, voidaan laatia sopimus ja aloittaa käytännön työskentely.

Kirjallinen sopimus

Yhteistyöstä sovitaan aina kirjallisella sopimuksella. Sopimus kannattaa tehdä, vaikka yhteistyötahona olisikin entuudestaan tuttu ja luotettava kumppani. Kirjallinen sopimus on yhteistyön perusta ja selkeyttää muun muassa työnjakoon, vastuisiin ja hankkeessa syntyvän teoksen tekijänoikeuksiin liittyviä seikkoja. Sovitut asiat on siten helppo tarkistaa sopimuksesta, mikä vähentää ylimääräistä työtä ja epäselvyyksiä työskentelyn myöhemmissä vaiheissa.

Oleellista sopimuksessa on määritellä yhteistyön ehdot ja vastuut. Sopimusehdot ja -käytännöt ovat museokohtaisia, joten niiden laatimista ei tässä oppaassa käydä läpi. Yleisellä tasolla sopimuksessa tulisi käydä ilmi ainakin tuotettavan esityksen aikataulu, ohjaajalle ja ryhmälle maksettavat palkkiot sekä tuotantoon liittyvät vastuut ja oikeudet. Myös sopimusosapuolten välille syntyvän suhteen laatu on hyvä määritellä sopimuksessa (onko kyseessä työsuhde, tilaustyö vai jotain muuta). Esirippu auki! -hankkeessa syntyneisiin esityksiin suhtauduttiin sopimustasolla tilaustöinä. Tällöin museot tilasivat yhteisöiltä valmiit esitykset, vaikka samalla osallistuivat niiden tuottamiseen. Hankkeessa sopijaosapuolet vaihtelivat tapauskohtaisesti yksittäisistä ohjaajista yhdistyksiin.

Sopimuksessa on tärkeää määritellä, kenen vakuuttamia työskentelyyn osallistuvat henkilöt ovat. Yhtä oleellista on määritellä, kenelle valmiin teoksen tekijänoikeudet ja esitysoikeudet kuuluvat. Ellei museolla ole erityistä halua teoksen omistamiseen, voi tekijänoikeudet luovuttaa esityksen valmistaneelle yhteisölle tai sen ohjaajalle. Tämä on perusteltua siksi, että esitys on tekijöidensä luoma teos. Lisäksi teoksen esittäminen ilman alkuperäisiä tekijöitä on vaikeaa tai mahdotonta. Mikäli museo haluaa pitää teok-

sen jollain tavalla hallussaan, voidaan sopia, että teoksen esittämisestä on aina sovittava museon kanssa erikseen.

MUISTA KIRJATA SOPIMUKSEEN AINAKIN

- aikataulu
- palkkiot
- tuotantoon liittyvät vastuut ja oikeudet
- vakuutukset
- yhteistyösuhteen muoto
- tekijänoikeudet ja esitysoikeudet

Mikäli esityksestä tehdään tallenne, kannattaa sopia, kenellä on siihen oikeudet. Tallenteen ja livestriimin osalta yhteisön kanssa tulee sopia myös kuvaukseen ja tallentamiseen liittyvistä luvista. Varsinkin alaikäisten kanssa työskennellessä on tärkeää, että kuvausluvat ovat varmasti kunnossa!

5.3 Aineistoista ideoiksi

ideointi ryhmien kanssa, ideoiden jalostaminen esityksen aihioiksi

Yhteisölähtöisen museodraaman varsinainen työstäminen alkaa tutustuttamalla yhteisö museon tarjoamiin aineistoihin. Viimeistään tässä vaiheessa käytettävät materiaalit pitäisi siis olla valittuina ja rajattuina. Valintoja tehtäessä kannattaa muistaa, että onnistuneet esine-, valokuva- ja arkistomateriaalivalinnat saavat mielikuvituksen kulkemaan ja edistävät luovuutta, mikä synnyttää uusia oivalluksia ja motivoi työskentelyä.

Esirippu auki! -hankkeessa huomattiin, että yhteisöjen kanssa toimiminen tarjoaa mahdollisuuksia erityisesti digitaalisten museosisältöjen hyödyntämiseen. Digitaalinen aineisto on helposti hallittavissa ja liikuteltavissa, mikä tekee siitä suhteellisen helposti saavutettavan. Sähköiset aineistot eivät kuitenkaan ole välttämättömiä ja onkin tärkeää muistaa, että viime kädessä yhteisölähtöinen toiminta perustuu yhdessä kasvotusten tekemiselle.

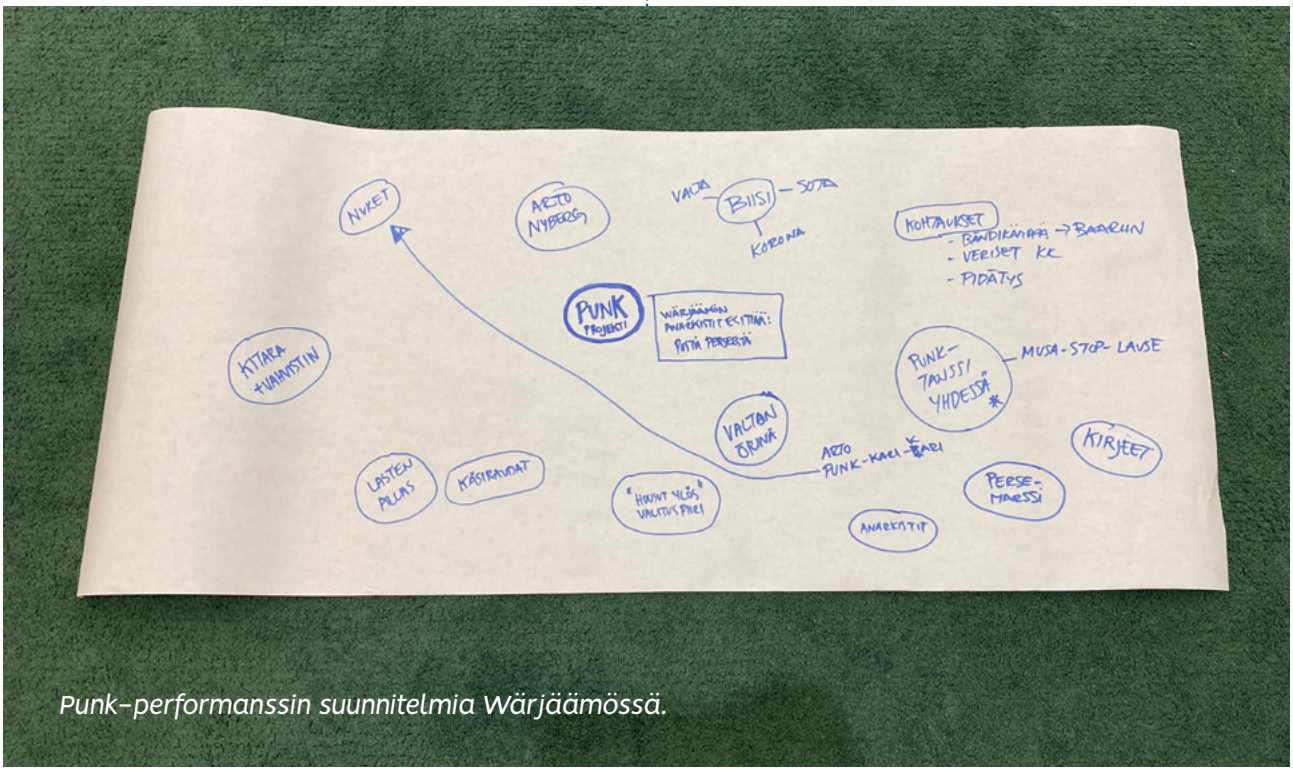

Punk-performanssin suunnitelmia Wärjäämössä.

Museo ja yhteisö alkavat käydä aineistoja läpi ja ideoida esitystä niiden pohjalta. Hyvä keino tämän tekemiseen on järjestää yhteisölle tilaisuus, jossa aineistoa ja sen konteksteja käsitellään yhdessä. Etuna tapaamisen järjestämisessä on, että se rakentaa siltaa ja luottamusta yhteisön ja museon välille. Tapaamiseen kannattaa suhtautua oppimistuokiona, jossa museoammattilaisen ja yhteisön tiedot, taidot, tulkinnat ja ajatukset törmäytetään yhteen. Aineistoon tutustutaan pintapuolisesti siten, että yhteisö saa aineistosta yleiskuvan ja voi aloittaa esityksen työstämisen.

Aineistoon tutustuminen onnistuu vaikkapa siitä keskustelemalla tai työpajatyöskentelyllä. Mikään yksittäinen metodi ei ole muita parempi, sillä aineiston ja yhteisön luonne sekä koko vaikuttavat siihen, miten työskentely kannattaa järjestää. Museon edustajan on lähinnä hyvä muistaa, että tapaamisen tarkoituksena on saada ryhmä käsittelemään aineistoja ja ilmaisemaan niistä viriäviä ajatuksia, tunteita, ideoita, assosiaatioita tai muistoja. Työskentelytapa tulisi valita tämän tavoitteen mukaan.

Aineiston varaan voi esimerkiksi rakentaa yhtenäistä narratiivia tai miettiä, millaisia tarinoita se kertoo. Kummalliset ja aiheyhteydestä irralliset ideatkin ovat tässä vaiheessa kelvollisia, sillä niiden pohjalta esityksen lopullista muotoa on mahdollista jalostaa. Kun yhteisön keskinäistä ajattelua ja mielikuvitusta ei kahlita, se voi tuottaa mielenkiintoisia ja herkullisia ideoita tai mielleyhtymiä. Työskentelylle on keskeistä se, että esitys alkaa rakentua yhteisön omista lähtökohdista ja kiinnostuksesta käsin. Museon edustajan on maltettava olla puuttumasta ideointiin liiaksi. Hyvä käytäntö on kirjata ideoinnissa syntyneet ajatukset ja mielleyhtymät ylös, jotta ne eivät unohdu.

Tapaamisen voi järjestää myös siten, että museon edustaja tarkastelee aineistoa yhteisön työskentelyä ohjaavan henkilön kanssa kahdestaan. Tässä tapauksessa vastuu aineiston ja sen taustojen esittelystä muulle yhteisölle siirtyy ohjaajalle. Rajatumpi läpikäynti voi jouduttaa työskentelyä, mutta vaikeuttaa yhteyden syntymistä museon ja yhteisön välille. Mikäli museon edustaja ei ole paikalla, kun ohjaaja ja ryhmä käyvät aineistoa läpi, kannattaa ohjaajaa pyytää kirjaamaan ylös yhteisössä heränneitä kysymyksiä ja kommentteja sekä välittämään näitä museolle. Museon edustaja voi siten valmistautua vastaamaan kysymyksiin seuraavassa tapaamisessa.

Ideointisession jälkeen ryhmä voi aloittaa esityksen työstämisen. Sen aikana esitys muotoutuu ja valmistuu. Samalla yhteisön suhde aineistoon vahvistuu. Yhteisön työskentelyä johtava ohjaaja rakentaa esitystä yhdessä ryhmänsä kanssa ja varmistaa samalla, että valmis esitys on mittakaavaltaan realistinen ja valmistuu aikataulussa.

Työskentelyn edetessä monet alkuvaiheen ideoista jalostuvat tai karsiutuvat pois. Myös esityksen lopullinen muoto täsmentyy todennäköisesti vasta työskentelyn alettua. Esirippu auki! -hankkeessa periaatteeksi otettiin, että esitys saattoi olla tyyliltään mitä tahansa: laulua, teatteria, tanssia, musiikkia tai vaikka poikkitaiteellinen performanssi. Osa esityksistä muutti muotoaan ensimmäisen ideointisession jälkeen.

Yhteisö voi myös osallistaa työskentelyyn jäseniään, jotka eivät voi tai halua ollut mukana lopullisessa esityksessä. Esimerkiksi Taideverstas Wärjäämön tuottamassa Punk-performanssissa esiintyi kymmenkunta yhteisön jäsentä.

Esityksen valmistamiseen osallistui kuitenkin Wärjäämön koko noin 30 hengen yhteisö. Osa valmisti esitykseen lavasteita ja rekvisiittaa tai sävelsi sitä varten musiikkia. Kaikki olivat mukana mielenkiintonsa ja kykyjensä mukaan.

5.4 Museotyöntekijä valvoo ja ohjaa

yhteisöjen työskentelyn arviointi ja tukeminen, museokäynti, tiedonkulku, ongelmat

Kun alkutapaamisesta ja yhteisön työskentelyn alkamisesta on kulunut muutama viikko, kannattaa kutsua kokoon uusi palaveri. Syventävässä tapaamisessa yhteisö pääsee esittelemään työskentelynsä myötä syntyneitä ideoita ja esityksen varhaista muotoa museolle. Museon edustaja voi antaa muotoutuvasta esityksestä palautetta ja kertoa omista näkemyksistään.

Museon kannalta on tärkeää arvioida, millä tavalla valmisteilla oleva esitys keskustelee tausta-aineiston kanssa ja miten esityksen muotoon siirretyt tulkinnat käsittelevät historiaa. Museolta saatu palaute auttaa yhteisöä jalostamaan esitystä edelleen ja ohjaa sitä tarvittaessa uuteen suuntaan. Tuotannon tässä vaiheessa on vielä aikaa selvittää mahdollisesti syntyneitä väärinkäsityksiä ja puuttua ongelmallisiin asioihin, joita esityksestä saattaa ilmetä. Yhtä tärkeää on muistaa antaa yhteisölle kannustavaa palautetta ja keskustella mahdollisista ongelmista rakentavasti.

Ryhmälle annettavan palautteen tulee olla suoraa, mutta sävyltään positiivista ja rakentavaa. Tarkoitus ei ole tyrmätä ryhmässä syntyneitä ideoita, vaan arvioida ja jalostaa niitä yhdessä ryhmän kanssa.*

Ryhmää voi tukea esimerkiksi kertomalla heille yksityiskohtaisemmin aineistosta ja sen taustalla olevista ilmiöistä. Tämä auttaa yhteisöä ymmärtämään käytetyn materiaalin historiallista taustaa ja merkityksiä entistä paremmin. Museon edustajan on kuitenkin syytä pitää mielessä, että syntyvä teos saa olla ja sen tulee olla yhteisönsä näköinen. Sen ilmaisuun ja sisältöihin tulee edelleen puuttua mahdollisimman vähän.

Rajaa sopivan ja sopimattoman sisällön välille on mahdotonta määritellä tässä, mutta museotyöntekijän kannattaa olla siitä tietoinen. Esimerkiksi räikeisiin historiallisiin virhetulkintoihin tai sopimattomaan sisältöön voi puuttua, mikäli ne ovat ristiriidassa museon omien arvojen kanssa. Toisaalta vaikkapa räikeän anakronistinen tulkinta tai räväkkä ilmaisu saattaa olla perusteltua, mikäli se välittää jotain oleellista yhteisöstä ja esityksen aiheesta tai antaa teokselle taiteellista lisäarvoa. Kritiikin lisäksi on tärkeää, että museo myös tukee teoksen taiteellista ilmaisua ja ymmärtää yhteisön näkökulmaa aineistoon.

Esirippu auki! -hankkeessa kerätyn palautteen perusteella museon ammattilaisen vierailu yhteisön luona oli erityisen tärkeä. Jokainen mukana ollut ryhmä totesi, että kasvokkain tapaaminen konkretisoi työskentelyn tavoitteita ja antoi kasvot esityksen ”tilaajalle”. Vierailu toimii myös suunniteltuna, mutta epämuodollisena oppimistilanteena kaikille siihen osallistuville.

Syventävän tapaamisen voi järjestää joko vierailemalla yhteisön luona tai kutsumalla sen museoon. Käynti museossa edesauttaa esityksen valmistumista, virkistää ja aktivoi ajattelua sekä edesauttaa yhteisön hyvinvointia ja oppimista. Erityisen hedelmällinen museokäynti on, mikäli näyttelystä löytyy kytkös valmistuvaan esitykseen. Museovierailuun kannattaa varata tarpeeksi aikaa, jotta sen kuluessa ehditään keskustella ja työstää esitystä. Vierailu kannattaa räätälöidä siten, että se soveltuu sisällöltään ryhmälle mahdollisimman hyvin. Yhteisölle voi järjestää vaikkapa opastuksen, työpajan tai leikkimielisen kisailun, joka auttaa syventämään tietoa ja ymmärrystä esityksen aiheesta ja taustamateriaaleista. Museovierailun yhteydessä yhteisö pääsee myös tutustumaan esiintymistilaan sekä sen varusteluun ja tekniikkaan. Tapaamiseen voi varata lounas- tai virvoketarjoilun.

Yhteisötanssitaiteilija *Marjo Hämäläinen* ohjaa Vapaavarren harjoituksia.

Yhteisötanssiryhmä Vapaavarsi kutsuttiin tutustumaan Mediamuseo Rupriikin radiohistoriallisiin aineistoihin. He pääsivät opastetulle kierrokselle näyttelyyn ja näkivät samalla tilan jossa valmis esitys esitettiin.

Esirippu auki! -hankkeessa todettiin, että vierailulla oli suuri merkitys esitysten valmistumiseen ja muokkautumiseen. Hankkeessa kerätyn palautteen perusteella yhteisöt kokivat museovierailun tärkeäksi ja merkitykselliseksi. Vierailu auttoi ymmärtämään historiaa ja esityksen tausta-aineistoja sekä hahmottamaan mitä hankkeessa oltiin oikeasti tekemässä. Tulevan esityspaikan näkeminen konkretisoi käsityksen siitä, että yhteisöt olivat työstämässä ihan oikeaa, julkisesti esitettävää taideteosta. Myös ensi-iltaa oli vierailun jälkeen helpompi odottaa luottavaisin ja rauhallisin mielin.

Säännölliset palaverit toiminnan tukena

Tapaamisia ja yhteydenpitoa jatketaan pienimuotoisemmin, mutta edelleen säännöllisesti koko hankkeen ajan. Säännölliset tapaamiset tai puhelinsoitot yhteisön tai sen ohjaajan kanssa auttavat projektin hallinnassa ja seuraamisessa. Palavereiden aikataulutus riippuu esityksen tuotantoaikataulusta. Museon edustajan tärkein tehtävä on pitää käsissään esityksen valmistumiseen liittyviä lankoja ja toimia esitystä yhteisön kanssa työstävän ryhmänohjaajan tukena. Vastuisiin kuuluu myös seurata, että tuotanto etenee aikataulussa ja pysyy sovitussa budjetissa.

Erityisen tärkeää kaikkien kannalta on, että tiedonkulku on avointa ja sujuvaa. Säännöllinen dialogi ja kuulumisten kuulostelu ylläpitää työskentelysuhdetta ja ehkäisee väärinkäsityksiä. Yhteydenpidolla varmistetaan, että yhteisö saa

ongelmatilanteissa apua. Se auttaa myös ratkomaan muita haasteita, joita työskentelyn edetessä todennäköisesti ilmenee. Nämä voivat liittyä rekvisiitan hankkimiseen, lavatekniikkaan, aikatauluihin, liikkumiseen tai musiikin käyttöön esityksessä. Jatkuva yhteydenpito on tärkeää myös työskentelymotivaation kannalta.

Mikäli yhteisö tai museo kokee asian tarpeelliseksi, voi koko yhteisön kanssa järjestää vielä yhden isomman tapaamisen ennen esityksen valmistumista. Tämä voidaan toteuttaa esimerkiksi kenraaliharjoituksena, mikä mahdollistaa omaisten kutsumisen paikalle yleisöksi. Kenraaliharjoitus kannattaa, sillä se lieventää jännitystä ja auttaa kokeilemaan esityksen toimivuutta oikealla yleisöllä.

Esityspäivän lähestyessä on syytä vielä kertaalleen varmistaa, että kaikki tarvittava on valmiina h-hetkeä varten. Havaitut ongelmat tulee korjata ja puutteet listata, jotta ne ehditään hoitaa kuntoon ennen ensi-iltaa. Yllätyksiä ilmenee aina, joten ihan kaikkeen ei voi välttämättä varautua.

Museossa kannattaa harkita yhteisöllisen työskentelyn ja valmiin esityksen dokumentointia. Se jättää työskentelystä jäljen ja auttaa kehittämään museon ja yhteisön toimintaa jatkossa. Syntynyttä kuva- ja videomateriaalia voi käyttää myös esityksen mainostamiseen.

Yllättäviä ongelmia

Museotyöntekijän kannattaa varautua siihen, että esityksen valmistumiseen voi liittyä vaikeita ja kiusallisiakin tilanteita. Yhteisön tapa ilmaista itseään saattaa olla ristiriidassa museon periaatteiden tai arvojen kanssa. Esitys saattaa sisältää kyseenalaisia ja arkaluontoisia kohtauksia tai muuta sisältöä, joka ei sovi julkisesti esitettäväksi. Yhteisön itsensä näkökulmasta tällaiset elementit voivat olla oleellinen osa esitystä tai ne ovat syntyneet, kun aineistoa on tulkittu totutusta poikkeavalla tavalla. Mikäli tällainen ongelma ilmenee, on museolla punnittava, voiko kyseisiä kohtauksia esittää julkisesti museossa.

Viime kädessä museo vastaa esityksestä ja sen sisällöistä. Siksi ongelmatilanteet pitää pyrkiä tunnistamaan ja ratkaisemaan. Yleensä riittää, että asia otetaan yhteisön kanssa puheeksi ja neuvotellaan siitä, voiko hankalaksi koettuja elementtejä muokata jotenkin. Puuttuminen voi tuntua ilmaisunvapauden rajoittamiselta tai jopa sensuurilta, mutta tällöin on syytä muistaa, että esitystilan, resurssit ja taustamateriaalit tarjoavalla museolla on tarvittaessa oikeus puuttua esityksen sisältöihin. Puuttumisen tulisi kuitenkin olla harkittua, jotta esitys säilyy tekijöidensä näköisenä.

Oleellista on, että ongelmiin puututaan mahdollisimman varhaisessa vaiheessa ja niistä neuvotellaan yhteisön kanssa rakentavasti. Todennäköisesti yhteisö ymmärtää museon huolen ja tilanteeseen löydetään ratkaisu ilman, että esitystä täytyy perustavanlaatuisella tavalla muuttaa. Ongelmaan puuttuminen saattaa jopa pakottaa löytämään ratkaisuja, joiden myötä esitys kehittyy entistäkin paremmaksi.

Muita yllättäviä vastoinkäymisiä saattavat aiheuttaa myös sairastumiset, tapaturmat tai yllättävät tekijänoikeuskysymykset. Esirippu auki! -hankkeessa lisäjännitystä toivat myös koronapandemia sekä julkisten alojen lakot, joilla molemmilla oli vaikutusta esitysten valmistumiseen. Vaikeuksista huolimatta suunnitelmat pitivät ja esitykset valmistuivat ajallaan.

5.5 Esityspäivä

esityspäivän valmistelu, työtehtävät ja työnjako esityspäivänä

Esityspäivän lähestyessä on tärkeää tehdä mahdollisimman tarkka suunnitelman päivän kulusta. Erityisesti päivän aikataulutus ja vastuut kannattaa sopia hyvissä ajoin yhteisöjen ja museohenkilökunnan kanssa. Ennakoiva työnjako helpottaa asioiden hoitoa ja mahdollisiin ongelmiin varautumista. Myös kaiken tarpeellisen läpikäynti ja

tarkistuslistan tekeminen esityspäivän juoksutuksesta kannattaa tehdä. Esityspäivänä tulee varautua viime hetken yllätyksiin parhaansa mukaan.

Mikäli valmisteluihin osallistuu paljon väkeä, voi heille luoda yhteisen Telegram- tai WhatsApp-ryhmän. Se helpottaa kommunikointia esityspäivän kiireessä.

Suurin osa käytännön valmisteluista on hyvä tehdä viimeistään esityspäivää edeltävänä päivänä. Etukäteen tehtäviä töitä voivat olla muun muassa lavan pystyttäminen, tekniikan tarkistaminen, tarpeiston läpikäynti (rekvisiitta, johdot, mikrofonit jne.), suurikokoisten tavaroiden kuljettaminen sekä yleisöalueen, katsomon ja takatilojen valmistelu. Mikäli esitys videoidaan tai livestriimataan, täytyy kuvaustarvikkeiden pystyttämiseen ja nettiyhteyksien kokeiluun varata tarpeeksi aikaa. Lisäksi kannattaa sopia siitä, kuka toimii tapahtuman juontajana ja kuuluttajana.

Esityspäivänä oleellista on, että kaikki ovat perillä aikatauluista ja omasta roolistaan. Museon vastuuhenkilö toimii tapahtumakoordinaattorina eli ohjaa muiden toimintaa ja on yhteyshenkilö, jolta muut voivat kysyä apua tai ilmoittaa ongelmista. Keskeistä esityspäivänä on, että kaikki ovat tietoisia siitä, milloin esiintyjät saapuvat ja millä aikataululla päivä etenee.

Museoiden yössä 2022 lavalla nähtiin upeita Esirippu auki! -esityksiä.

Roolituksen osalta on tärkeää, että joku ottaa esiintyjät vastaan ja isännöi tai emännöi heidän vierailuaan. Esiintyvän yhteisön kannalta on tärkeää, että heille on järjestetty taukotila tai backstage. Tällaiseksi sopii mikä tahansa paikka, jossa ryhmä voi rauhoittua ja rentoutua ennen esitystä sekä käydä esitystä vielä kertaalleen läpi. Backstage-tilojen merkitys kävi hyvin ilmi Esirippu auki! -hankkeesta saadussa palautteesta, jossa esityksiä tuottaneet ryhmät kiittivät erityisesti heille tarjotuista takatiloista. Tilaksi kelpaa mikä tahansa oleskeluun sopiva paikka, joka on rauhallinen ja johon museoyleisöllä ei ole pääsyä. Backstagelle tulee varata pientä purtavaa ja juotavaa, tietenkin erityisruokavaliot ja ryhmän tarpeet huomioiden.

Myös yhteisön muut tarpeet ja toiveet on hyvä huomioida mahdollisimman kokonaisvaltaisesti. Varsinkin erityistä tukea vaativalle ryhmälle on tärkeää, että esiintymisympäristö on saavutettava ja vastaanottava. Tilojen turvallisuus ja kulkureittien selkeys kannattaa siis tarkistaa ennen kuin ryhmä saapuu paikalle. Erityisiä tarpeita voi liittyä myös esiintymispaikalle kulkemiseen, esiintyjien omiin avustajiin, erityisruokavalioihin tai aikatauluihin. Mahdolliset tarpeet kannattaa ottaa puheeksi yhteisön tai sen ohjaajan kanssa, jotta varsinaisena esiintymispäivänä vältyttäisiin ikäviltä yllätyksiltä.

5.6 Palaute

palautteen kerääminen, palautehaastattelut

Esitys on viimein pidetty ja haltioitunut yleisö on osoittanut suosiotaan esiintyjille. Seuraavaksi on aika istua yhdessä alas ja käydä palautekeskustelu museon ja yhteisön välillä. Keskustelu kannattaa järjestää muutama päivä esityksen jälkeen, jotta yhteisö on ehtinyt reflektoida tekemisiään, mutta muistaa esitykseen liittyviä asioita vielä tarpeeksi hyvin.

Palautekeskustelulla on tärkeä pedagoginen merkitys, sillä se auttaa sanallistamaan ja reflektoimaan projektin aikana syntyneitä ajatuksia, tunteita, kokemuksia ja merkityksiä. Palautetilaisuuteen voi suhtautua kollektiivisena oppimistilanteena, jossa vertaistuen omaisesti jaetaan kunkin osallistujan kokemuksia ja ajatuksia. Pelkän esityksen sijasta palautteen tulisi käsitellä koko matkaa suunnittelusta esityspäivään.

PALAUTTEEN KANNALTA OLEELLISIA KYSYMYKSIÄ OVAT AINAKIN SEURAAVAT

- Missä asioissa esityksen tekijät kokivat erityisesti onnistuneensa ja millaiset asiat tukivat onnistumista?
- Mitä yhteisön jäsenet kokivat saavuttaneensa ja saaneensa esityksen valmistelusta ja sen esittämisestä yksilöinä ja yhteisönä?
- Mitkä asiat olisivat voineet mennä paremmin? Mitä tulisi ottaa huomioon, jos vastaavaa esitystä alettaisiin työstää tulevaisuudessa?

Esirippu auki! -hankkeessa kerätystä palautteesta ilmeni, että draamatyöskentely oli herättänyt yhteisöjen jäsenissä kiinnostuksen historiaan ja omiin aloihinsa uusilla ja yllättävillä tavoilla.

Yhteisötanssiryhmä Vapaavarren jäsenet olivat omatoimisesti ottaneet selvää Tampereen radiohistoriasta esityksensä tueksi.

Wärjäämön teatteriryhmä taas oli perehtynyt punk-historiaan mm. kirpputorilöytöjen ja musiikin kautta.

Wivi Lönnin koulun 8E -luokka oli päässyt tutustumaan ja kokeilemaan sävellys- ja sovitustyötä uusilla tavoilla.

Ryhmät pitivät hankkeessa virinnyttä toimintaa mielekkäänä ja omia tavoitteitaan tukevana.

Muitakin hyötyjä työskentelystä oli. Esimerkiksi taideverstas Wärjäämön draamatoimintaa luotsaava ohjaaja Jarmo Skön totesi, että taiteellinen prosessi motivoi ja auttoi vahvistamaan wärjäämöläisten yhdenvertaisuuden kokemusta.

Museon edustaja toimii palautekeskustelun fasilitaattorina ja ohjaa yhteisöä tarkastelemaan tapahtunutta erilaisista näkökulmista käsin. Mikäli ryhmän on vaikeaa pukea ajatuksiaan sanoiksi, voi heitä ohjeistaa vastaamaan lyhyesti täsmällisiin kysymyksiin. Yhteisön jäseniä voi esimerkiksi pyytää nimeämään, mikä esityksessä tai sen valmistelussa oli parasta, onko jotain mitä he tekisivät toisin ja mitä he ovat esityksen myötä oppineet. Tärkeää on, että kaikki pääsevät ääneen ja tulevat kuulluksi. Lopuksi hankekoordinaattori kertoo omista kokemuksistaan, siitä miten prosessi on hänen näkökulmastaan sujunut, ja mitä museo on oppinut yhteisön kanssa työskentelystä.

Mikäli yhteisö on iso, voi olla järkevää käydä sen ohjaajan kanssa erillinen palautekeskustelu. Ohjaaja pystyy usein arvioimaan ohjaamansa ryhmän toimintaa ulkoa käsin ja on herkempi huomaamaan ryhmässä tapahtuneita muutoksia sekä prosessiin liittyneitä onnistumisia ja haasteita. Tästä syystä ohjaajan kanssa käyty keskustelu voi auttaa muodostamaan syvällisemmän käsityksen esityksen ja siihen johtaneen työskentelyn onnistumisesta.

6. YHTEISÖLÄHTÖISEN TYÖSKENTELYN ROOLIT...

Museon edustaja
Tehtävät: Aineistojen valinnat ja kuratointi, ryhmien ja ryhmänohjaajien kontaktointi, ryhmätyöskentelyn tukeminen, esitykseen, tilaan, lupiin ja tekniikkaan liittyvien käytännön asioiden hoitaminen, palautteen kerääminen ja arviointi.

Muu museohenkilökunta
Tehtävät: Hankekoordinaattorin tukeminen erilaisissa tehtävissä.

Yhteisön tai ryhmän ohjaaja
Tehtävät: Vetovastuu yhteisön tai ryhmän työskentelystä ja luovan työn ohjaamisesta, tiedonvälitys museon ja oman yhteisönsä välillä, ryhmän tukeminen.

Yhteisön jäsenet
Tehtävät: Esityksen suunnittelu ja harjoittelu ryhmänohjaajan tuella, esityksen esittäminen.

Ääni-, kuva- ja valoteknikot
Tehtävät: Esitystekniikan operointi, mahdollinen striimaus.

Lähteet

Freire 2016. Freire, Paulo. *Sorrettujen pedagogiikka.* Vastapaino 2016.

Giroux 2011. Giroux, Henry. *On Critical pedagogy*. Continuum, 2011.

Humak 2012. Kuivakangas, Johanna (toim.). *Yhteisöpedagogiikan uudet avaukset*. Sarja C. Oppimateriaaleja C 29. Humanistinen Ammattikorkeakoulu, 2012.

Kauhanen 2011. Kauhanen, Annika. *Yhteisöllisen pedagogiikan ABC – Koulun yhteisöllisyyden ja osallisuuden kehittäminen nuorisotyön keinoin.* Humanistinen Ammattikorkeakoulu, 2011.

Sarja 2008. Sarja, Anneli. *Dialogipedagogiikka ja yhteisöllinen oppiminen.* Teoksessa Venäläinen, Päivi (toim.), *Kulttuuriperintö ja oppiminen.* Suomen museoliiton julkaisuja 58. Gummerus, 2008.

Suoranta 2010. Suoranta, Juhani. *Radikaali kasvatus — Kohti kasvatuksen poliittista sosiologiaa.* Gaudeamus 2010.

Svinhufvud 2000. Svinhufvud, Leena. *Ajaton esine.* Teoksessa Elo et.al., Esine elää. Museovirasto ja Opetushallitus, 2000.

Vilkuna, 2008. Vilkuna, Janne. *Uusi museologia ja kulttuuriperinnön tulkinnat*. Teoksessa Venäläinen, Päivi (toim.), *Kulttuuriperintö ja oppiminen.* Suomen museoliiton julkaisuja 58. Gummerus, 2008.

...JA HUOMIOITAVAT ASIAT

Aikataulut: Varaa tarpeeksi aikaa suunnittelulle, ryhmien luovalle työskentelylle sekä esitykselle ja sen purulle.

Budjetti: Budjetoi ainakin ohjaajan ja ryhmän palkkiot, rekvisiittakulut sekä mahdolliset tila- ja tekniikkakustannukset. Muut kustannukset tilanteen mukaan.

Kommunikointi: Toimiva ja aktiivinen kommunikaatio museon sekä yhteisön ja sen ohjaajan välillä on äärimmäisen tärkeää! Muista pitää kaikki mukana olijat kartalla tilanteesta ja sen muutoksista sekä aika ajoin tiedustella, miten harjoittelu sujuu.

Tekijänoikeudet: Sovi esityksen tekijänoikeuksista ryhmänohjaajan kanssa. Selvitä liittyykö esitykseen muita tekijänoikeuksien alaisia elementtejä, kuten musiikkia tai videota. Varmista, että näihin liittyvät luvat (esim. Teosto) ovat kunnossa.

Safe space ja sensitiivisyys: Yhteisölähtöisen toiminnan lähtökohtana on tasa-arvoinen ja inklusiivinen ryhmätyöskentely. Kaikilla on oltava mahdollisuus työskennellä kykynsä ja halujensa mukaan. Työskentelyn on oltava turvallista, keskinäistä kunnioitusta vaalivaa ja luonteelta sellaista, että kaikki voivat osallistua.

Tilat ja saavutettavuus: Käytettävien tilojen on oltava saavutettavat. Huomioi liikkujien erilaiset tarpeet ja varmista kulkureitit etukäteen. Kiinnitä huomiota myös opasteiden selkeyteen, mikäli sellaisia on käytössä.

Tekniikka: Varmista, että tekniikka on asianmukaista ja toimii. Äkkinäisiin ongelmiin on hyvä varautua etukäteen, mm. varalaitteiden tai johtojen kanssa.

POSTIMUSEO

VAPRIIKKI
MEDIAMUSEO RUPRIIKKI

VAPRIIKKI
SUOMEN PELIMUSEO

TAMPERE

TAMPEREEN
TAIDE-
KASVATUS

PIR
KAN
MAAN
TANSSIN KESKUS

ahjola